

Tobias Reijngoud is journalist en jazzliefhebber. Hij volgde een dag uit het AIR project Exploring the black roots of Jazz. Zo maakte hij John Clayton's unieke benadering van muziekonderwijs mee.

Speel muziek of speel niet

Tobias Reijngoud

"What you 're playing sounds great. But why does it sound like a bunch of really, really good conservatory students?" De studenten van het jazzkwintet zijn even uit het veld geslagen door de opmerking van John Clayton. Ze hebben niet zo snel een antwoord op zijn vraag, daarom vult Clayton het zelf in. "Jullie zijn heel hard aan het werk om je eigen partij goed te spelen, maar jullie spelen niet samen. Het is geen muziek. Ik wil honderd procent communicatie horen. Inspireer elkaar, reageer, stuw elkaar op, stap in elkaars schoenen. Enjoy the song. Play the joy."

Vijf jaar geleden nam Clayton, op uitnodiging van het Conservatorium van Amsterdam, het initiatief voor het project 'Exploring the black roots of jazz'. Sindsdien komt de Amerikaanse bassist, componist en arrangeur elk voorjaar een week naar Amsterdam als artist in residence. Om samen met studenten van de jazzafdeling op zoek te gaan naar de oorsprong en de geschiedenis van de jazz. Dit jaar kwam Clayton met zijn voltallige Clayton Brothers Quintet, waar onder meer zijn zoon Gerald (piano) en broer Jeff (altsax) deel van uitmaken. Op de een na laatste dag van zijn bezoek loop ik met hem mee. Het wordt een inspirerende dag met één boodschap. Speel muziek of speel niet.

Daarnaast spreek ik met pianist en componist Daan Herweg, alumnus van het conservatorium. Herweg nam twee keer deel aan het project. "John grijpt in feite terug op de auditieve traditie in de jazz", zegt Herweg. "Vroeger stond er weinig op papier en namen musici elkaars sound over. Dat was de basis om vervolgens een eigen stem te ontwikkelen. In de jaren dertig moest een trompettist net zo klinken als Louis Armstrong. Dat lijkt misschien een conservatieve benadering, maar het is juist enorm verrijkend. Door je onder te dompelen in de muziek en in de 'roots' van de jazz, geef je jezelf een stevige basis."

Geen half werk

John Clayton is de vleesgeworden innemendheid, dat is me vanaf de eerste minuut helder. Hij heeft voor iedereen alle tijd, ondanks zijn volkomen volgepropte programma tijdens zijn week in Amsterdam. En nooit wijkt de vriendelijke, vaderlijke glimlach van zijn lippen, zelfs niet als hij de gitarist van het studentenkwintet scherp de les leest. "Waarom hang je in je stoel? Wat is er mis met je?"

Het is helder: Clayton is vriendelijk, maar veeleisend. Geen half werk. Je speelt écht of je speelt niet. Never practice, always perform. "Ook als ik toonladders of technische etudes oefen, probeer ik er muziek van te maken", legt hij uit. "Ik besteed geen enkele aandacht aan techniek, alleen aan muziek. Mijn tip aan conservatoriumstudenten: schaf het woord 'oefenruimte' af en vervang het door 'performanceruimte'. Dat dwingt je om van elke oefening en van elke toon iets echts en waarachtigs te maken. Daar draait het om." Als de bassist van het studentenkwintet zijn instrument wil stemmen, slaat Clayton op de piano een A aan. Het is me direct duidelijk wat hij met een 'echte toon' bedoelt. Want de A die hij aanslaat is mooi en vol. Aangeslagen met aandacht. Het is méér dan een A met alleen praktisch nut. Het is muziek. Geen gerommel, geen concessies. Dat is de les van Clayton. "There are only two things you've to be concerned about as an artist", legt hij uit. "Expressing yourself with honesty and expressing yourself with clarity. That's all."

Daan Herweg vult aan: "Ga niet voor middelmatigheid. Dat was voor mij de belangrijkste les van John. Dat klinkt misschien als een cliché, maar in de praktijk is het nog niet zo makkelijk om van jezelf steeds een negen te verwachten en niet tevreden te zijn met een zeven. Het mooie van John is dat hij het streven naar perfectie en hard werken combineert met enorm veel vreugde en

enthousiasme. Het is ontzettend leuk om keihard te werken en om gefocust te zijn. Hard werken op een ontspannen manier, dat is wat John doet. Hij zou eigenlijk een keer een workshop moeten geven aan docenten. Hij maakt je zó enthousiast dat je ver boven jezelf uitstijgt. Die benadering heb ik wel gemist bij veel docenten. John lééft de muziek." In zijn streven naar waarachtigheid schuilt Claytons ambivalente houding ten aanzien van de, per definitie schoolse, situatie van een conservatorium. Clayton: "Op een conservatorium laat men studenten weggelaten met dingen waarmee ze in het echte leven níet weg kunnen komen." Hij illustreert dit als hij 's middags een zangworkshop geeft aan een groepje studenten. Tijdens de workshop deelt hij de tekst uit van een oude bluessong. De tekst beslaat twee A4-tjes. "Morgen kennen jullie het uit je hoofd", zegt hij tegen de studenten. "Want zingen met een papiertje in je hand is niks." Als er protest klinkt in de trant van "geen tijd, ik heb nog lessen, ik moet nog studeren", trekt Clayton zijn schouders op. "Je hebt nog de hele nacht. Stel: jouw favoriete artiest belt je vandaag met de vraag of je bij zijn concert van morgen een ziek bandlid wilt vervangen. Maar hij eist wel van je dat je alle nummers uit je hoofd kent. Dan protesteer je ook niet en werk je de hele nacht door."

Black roots

Ik geloof niet in leraren, zegt Clayton. "Van een leraar leer je niets. Alles van waarde leer je jezelf." Natuurlijk zijn leraren nuttig, maar alleen om een leerling in beweging zetten zodat hij zijn eigen weg en zijn eigen waarden ontwikkelt. "Leren begint bij imiteren. Dat zie je aan de manier waarop een kind leert praten. Een kind doet eerst na wat hij hoort, maar vervolgens maakt hij het zich eigen en ontwikkelt zijn eigen stem. Hetzelfde geldt voor muziek. Je start met luisteren naar platen en concerten. Dan ga je solo's naspelen. Je duikt er als het ware in. Je probeert als pianist precies zo te swingen als Oscar Peterson en als bassist zoals Ray Brown. Je maakt je hun muziek stap voor stap eigen. En langzamerhand ontwikkel je je eigen stijl, je eigen geluid. Wie op zoek is naar een eigen stijl, vindt die nooit door in een hokje alleen te gaan oefenen. Je moet op zoek gaan naar muzikanten, naar opnames die je aanspreken. Die ga je imiteren. Dat is het startpunt. Bouw voort op wat er is en maak er uiteindelijk iets authentieks van."

Dat is ook precies de waarde van het project 'Exploring the black roots of jazz', waarvoor Clayton nu al vijf jaar achtereen naar Amsterdam komt. "Je kan wel leuk muziek gaan spelen, maar het heeft geen enkele waarde als je niet weet waar het vandaan komt. Als je wilt weten waarom iemands gezicht er uit ziet als het er uitziet, kun je ook niet volstaan met het bekijken van alleen dat ene gezicht. Waarom heeft hij groene ogen en zwart haar? Om daar achter te komen moet je je verdiepen in zijn achtergrond. Hoe zagen zijn vader en moeder eruit? En zijn grootvaders en grootmoeders? Pas als je dat weet snap je waarom iemand eruit ziet zoals hij eruit ziet. Hetzelfde geldt voor het leren kennen van muziek. Het leidt tot niets wanneer iemand

die wil spelen in de stijl van John Coltrane alleen luistert naar Coltrane. Hij moet zich verdiepen in de muziek waar Coltrane naar luisterde, in de artiesten die hem beïnvloedden. Pas dan ontstaat echt begrip."

Dat geldt ook voor componeren en arrangeren, zegt Clayton. "Ik schrijf nooit voor een instrument, altijd voor een specifieke artiest. Je moet precies weten hoe iemand klinkt, waar hij ademhaalt, hoe hij blaast, hoe hij de tonen aanslaat. Hoe klinkt een piano? Geen idee. Ik weet alleen hoe de piano van Diana Krall klinkt. Ik arrangeer voor haar, niet voor een piano."

Berta, Berta

Weet wat je doet en ken de context. Die vuistregel past Clayton ook toe als hij in de loop van de middag met een groepje studenten de oude worksong Berta, Berta repeteert. Het is een indrukwekkend lied dat Amerikaanse slaven zongen terwijl ze aan de bouw van een spoorlijn werkten.

Oh, Lawd, Berta, Berta,
Go head and marry don't cha
Wait on me.

Voordat hij begint, draait hij twee keer een oude opname van het nummer. Daarna vertelt Clayton de studenten over de achtergronden van de tekst. "Dit is een lied van iemand die weet dat hij nooit meer vrij komt. Hij doet dit werk, elke dag, zeven dagen per week, steeds weer, aan een stuk door, tot hij dood is. Trouw met een ander, roept hij tegen zijn Berta, want op mij wachten heeft geen zin." De studenten zijn zichtbaar onder de indruk van het beeld dat Clayton oproept. Ze kwamen lacherig de zaal binnen, maar als ze even later Berta, Berta zingen, klinkt de zwaarte van de geschiedenis in hun stemmen door.

Tijdens zijn week in Amsterdam probeert Clayton studenten op het spoor te zetten naar het ontwikkelen van hun eigen muziek en hun eigen geluid. Clayton: "Ik ken de antwoorden niet. Ik hoop alleen dat ik de studenten enthousiast kan maken om hun eigen weg te kiezen, zelf op zoek te gaan naar hún muziek, hún toon, hún stem. Remember: the music is in me, it's not in my bass."

De zoektocht naar persoonlijke waarachtigheid is volgens Clayton vooral auditief. Het gaat om *luisteren* naar andere musici en opnames. En om het naspelen en imiteren van solo's en fraseringen. Het is niet voor niets dat hij de studenten het lied Berta, Berta niet van notenschrift leert, maar hen een oude opname laat horen.

Clayton benadert de geschiedenis - de 'roots' - van de jazz niet chronologisch maar op basis van overeenkomsten en relaties in het geluid en de stem van musici. Clayton vindt het weliswaar belangrijk dat studenten de culturele en historische context kennen van de Amerikaanse, zwarte muziek, toch lijkt hij niet in eerste instantie te willen zeggen: dit of dat zijn de wortels van de jazz. Het gaat hem meer om het stimuleren van een nieuwsgierige *houding* bij de studenten die hen moet aanzetten tot een eigen verkenningstocht naar de wortels van de muziek die hén interesseert. De 'roots' verwij-

zen in die zin eerder naar de auditieve traditie in de jazz en in de Afro-Amerikaanse en Afrikaanse muziekcultuur dan naar specifieke muziekstijlen. Clayton: "Vraag je af welke muziek, welke 'sound', welke artiest jou aanspreekt. En ga die vervolgens verkennen, beluisteren, naspelen, analyseren. Dompel jezelf er in onder. Dat is de basis om je eigen geluid te ontwikkelen. Musiceer niet zomaar in het luchtledige, maar werk op basis van wat anderen hebben gedaan. Op basis van roots."